

Ігнатюк Олег Володимирович, кандидат
юридичних наук, заступник голови
Апеляційного суду Київської області

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ПІД ЧАС ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Вивчення використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій при доказуванні у кримінальному процесі інших країн є неможливим без звернення до світового досвіду, який знайшов відображення в основних законах різних держав.

Використання результатів негласних розслідувань при доказуванні у кримінальному процесі таких зарубіжних країн, як: США, Великобританії та ФРН. Аналіз правового досвіду таких країн як США, Німеччина, Бельгія, Австрія свідчить, що правове регулювання оперативно-розшукової діяльності здійснюється відповідними «відкритими» законами, а також використання результатів такої діяльності, як доказів стає загальним правилом [1, с. 299].

Взаємодія результатів оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності може проходити в рамках наступних моделей.

Перша з них відноситься до того випадку, коли попередня оперативно-розшукова діяльність та кримінально-процесуальне доказування може мати різну мету та регламентацію та не перетинатися одна з іншою. Характерним прикладом є кримінальний процес ФРН в якому на судовій стадії пропонується «суворе» доказування з чітким дотриманням процесуальних норм, тоді як на стадії попереднього розслідування допускаються «вільне» доказування, в процесі якого не застосовуються передбачені законом докази і не потребує дотримання правил їх використання метою вільного доказування є тільки вірогідність встановлених фактів. При цьому дані, які стали відомі в ході негласних заходів, необхідно продублювати шляхом кримінального процесуального доказування, в іншому випадку вони будуть недопустимими доказами по кримінальному провадженню.

В другому випадку є певне дистанціювання між кримінальною процесуальною та оперативно-розшуковою

діяльністю, але відомості отриманні оперативним шляхом, можуть бути залучені в поле зору кримінального правосуддя без додаткової верифікації, якщо при їх отриманні були дотримані правила збору доказів, передбачені кримінальним процесуальним законом.

У третьому випадку між оперативно-розшуковою та кримінально процесуальною діяльністю немає формальної різниці. Зазначені види заходів розрізняються за метою їх здійснення (для охорони громадського порядку і безпеки або для розслідування вже вчинених злочинів).

Суттєвою особливістю американського кримінального судочинства є можливість використання в якості судових доказів відомостей, отриманих від негласних інформаторів (співробітників), а також результатів спеціальних поліцейських операцій (у США вони іменуються операціями-пастками) і секретних розслідувань, що проводяться прокурорами [2, с. 207].

Відповідно до існуючої в США практики, судом у певних випадках можуть прийматися як докази відеозаписи показань свідків замість особистої явки цих людей до суду, що, як вважають американські юристи, створює додаткові гарантії їх безпеки. Гарантії конфіденційності надаються органами поліції при розслідуванні тяжких, особливо небезпечних злочинів, організованої злочинності та ін. Питання про надання гарантії секретності при розслідуванні злочинів середньої тяжкості розглядається для кожного конкретного випадку. При розслідуванні дрібних злочинів гарантії не передбачено [2, с. 14].

При дослідженні американського досвіду слід брати до уваги і ще одну, не менш важливу, ніж обумовлена вище, обставину. Кримінальний процес у США розглядається переважно як частина конституційного права, ніж як тільки спосіб реалізації кримінального права і політики. Американський суддя схильний розглядати правові питання в широкому політичному, етичному і соціальному контексті. У кримінальних провадженнях він порівняно легко переносить цент уваги з питання про те, чи вчинив обвинувачений злочин, на питання, чи належним чином поводитися поліція стосовно громадянина [3, с. 111].

Основним засобом судового обмеження свавілля поліції є правило про неприпустимість доказів, отриманих незаконним шляхом. При оцінюванні законності доказів, отриманих у

результаті арешту або обшуку (це основні досудові дії в США), суд керується вимогами четвертої поправки до Конституції США. Зазначена поправка передбачає: «Право народу на недоторканність особи, житла, паперів і майна не може порушуватися не обґрунтованими обшуками або арештами, і ордери на обшук або арешт не видаватимуться бездостатніх підстав, підтверджених присягою або урочистою заявою. Такі ордери повинні містити докладний опис місця обшуку, а також осіб і майна, що підлягають решту» [2, с. 208].

Також, важливо зауважити, що результати негласної поліцейської діяльності більшістю судів розглядаються в якості доказів, зокрема – так звані «докази по слуху» (які не приймаються, за загальним правилом, від інших осіб) та різного роду поліцейські матеріали, як, наприклад, дані кримінальної реєстрації, показання поліцейських інформаторів, відомості отримані в результаті прихованого спостереження, в тому числі спеціальних пристосувань для прослуховування (підслуховування) і фіксації телефонних переговорів, телевізійних, кіно-відео-камер зі спеціальними пристроями для спостереження і фіксації того, що відбувається [4, с. 78; 5, с. 129; 6, с. 328]. При цьому слід зауважити, що англосаксонське судочинство (США, Великобританія), відрізняється від континентального майже повною відсутністю процесуальної регламентації досудового провадження, проте не створює процесуальних перешкод і для допуску в судовий розгляд інформації, зібраної поліцією до суду [7, с. 25; 6, с. 328].

Кримінальний процес Франції відноситься до континентальної (змішаної) форми організації судочинства, що включає розшукове попереднє слідство (дізнання) і змагальне (остаточне) судовий розгляд [7, с. 30; 6, с. 328]. Дізнанню у Франції властиві як елементи оперативно-розшукової, так і кримінально-процесуальної діяльності, чіткої межі, що відокремлюють поза процесуальні заходи від процесуальних дій в рамках КПК Франції немає [8, с. 42–53].

У кримінальному процесі Англії результати оперативної діяльності допускаються в якості доказів, якщо доведена їх достовірність. При цьому, на їх використання не впливають можливі порушення прав інших осіб, щодо яких не ведеться кримінальне переслідування. Так, наприклад у справі Челкі (R vs Chalkey, 1998) відомості отримані за допомогою

записуючого пристрою незаконно розміщеного в приватному будинку не були виключені з числа доказів оскільки використовувалися не проти домовласника чиї права були б порушені таким записом, а проти іншої особи.

Таким чином, аналізуючи зарубіжне законодавство, слід дійти висновку, що в Україні був врахований найбільш прогресивний світовий досвід у правовому регулюванні щодо використання результатів негласних розслідувань при доказуванні у кримінальному процесі.

Список використаних джерел

1. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України / В. М. Тертишник. – К. : А.С.К., 2002. – 1056 с.
2. Тагієв С.Р. Досвід системи негласного розслідування у кримінальному судочинстві Сполучених Штатів Америки / С.Р. Тагієв // Університетські наукові записки. – 2015. – № 2 (54). – С. 204–211.
3. Поморски С. Американские суды и следствие по уголовным делам: 4-я поправка к Конституции США (правило об исключении) [Текст] / С. Поморски // Советское государство и право. – 1990. – № 10. – С. 108–111.
4. Николайчук, В.М. Уголовный процесс США. – М., 1981.
5. Смирнов М.П. Оперативно-розыскная деятельность полиции зарубежных стран. – М., 2001.
6. Среднев В.А. Проблемы допустимости доказательств в уголовном судопроизводстве / В.А. Среднев // Мир науки, культуры, образования. – 2012. – № 3 (34). – С. 324–331.
7. Kovalev, V.A. Ugolovnihyj process burzhuaznihkh gosudarstv. – М., 1983.
8. Golovko, L.G. Doznanie i predvariteljnoe sledstvie v ugolovnom processe Francii. – М., 1995.